

Høringsnotat

Lovavdelingen
Oktober 2010
Snr. 201010554

Forslag om utvidet adgang til etterforskning når barn dør plutselig og uventet

Innhold

1.	Innledning	2
2.	Bakgrunn for forslaget	2
3.	Gjeldende rett	3
3.1	Etterforskning	3
3.1.1	Innledning – en oversikt	3
3.1.2	Etterforskning ved ”rimelig grunn til å undersøke”	3
3.1.3	Etterforskning ”selv om det ikke er grunn til mistanke om straffbart forhold” 4	
3.1.4	Etterforskning ved kvalifisert mistanke om straffbart forhold	5
3.2	Spesielt om krybbedød	5
3.3	Særlig om undersøkelser på steder hvor personer finnes omkommet	6
3.4	Meldeplikt til politiet ved dødsfall	7
3.5	Sakkyndig likundersøkelse	7
4.	Obligatorisk tilbud om dødsstedsundersøkelse i regi av helsetjenesten	8
4.1	Innføring av tilbud om dødsstedsundersøkelser ved brå og uventet barnedød. 8	
4.2	Undersøkelser av dødssted ved plutselig og uventet barnedød i andre land	9
4.2.1	Bakgrunn	9
4.2.2	Henvendelse til Norden, Frankrike, Nederland, Storbritannia og Tyskland 10	
4.3	Redegjørelser fra de nordiske landene	10
4.4	Nederland	13
4.5	Storbritannia	13
4.6	Tyskland	14
5.	Departementets vurdering	15

6.	Forholdet til helsetjenestens dødsstedsundersøkelser	16
7.	Utformingen av ny bestemmelse	16
7.1	Plassering.....	16
7.2	Nærmere om omfanget av etterforskningsplikten	17
7.3	Henleggelse	17
7.4	Endring i påtaleinstruksen	18
7.5	Utkast til lovtekst.....	18
8.	Økonomiske og administrative konsekvenser	18

1. Innledning

Justisdepartementet sender med dette på høring forslag om innføring av etterforskningsplikt når barn dør plutselig og uventet, uavhengig av mistanke om straffbare forhold. Det foreslås at det i straffeprosessloven innføres en adgang til å foreta etterforskning i slike tilfeller, kombinert med en plikt i påtaleinstruksen til å foreta slik etterforskning. Forslaget er en oppfølging av Stortingets vedtak 4. mars 2010, se nedenfor.

2. Bakgrunn for forslaget

Stortinget fattet 4. mars 2010 disse vedtakene:

Vedtak 189:

”Stortinget ber regjeringen komme tilbake med forslag til endring av straffeprosessloven hvor det innføres en ubetinget etterforskningsplikt uavhengig av mistanke hos politiet og påtalemyndigheten når barn dør plutselig og uventet. Stortinget forutsetter at regjeringen i forbindelse med lovendringen foretar endringer i påtaleinstruksen, slik at Riksadvokaten kan gi nærmere retningslinjer om gjennomføringen av etterforskningsplikten.”

Vedtak 190:

”Stortinget ber regjeringen undersøke hvordan ordningen med dødsstedsundersøkelser organiseres i andre land, herunder om og hvordan forholdet til Den europeiske menneskerettskonvensjonen er vurdert – og orientere Stortinget i egnet form om dette.”

Vedtakene ble fattet i forbindelse med behandlingen av Dok 8: 28 S (2009–2010) om innføring av obligatorisk dødsstedsundersøkelse ved alle tilfeller av plutselig og uventet spedbarnsdød, jf. Innst. 163 S (2009–2010). Fra Inns. 163 S (2009–2010) gjengis:

”Komiteen framhever at det må skapes best mulig trygghet for at årsakene til plutselig og uventet barnedød blir oppdaget. Etterforskningen i saker der barn kan være utsatt for straffbare handlinger, bør styrkes ytterligere. Komiteen mener derfor det bør innføres en ubetinget etterforskningsplikt uavhengig av mistanke hos politiet og påtalemyndigheten

når barn dør plutselig og uventet, og ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag til slik endring av straffeprosessloven. Dette vil sikre at politiet faktisk foretar undersøkelser, som så kan danne grunnlag for ransaking uavhengig av samtykke. Komiteen forutsetter at regjeringen i forbindelse med lovendringen foretar endringer i påtaleinstruksen, slik at Riksadvokaten kan gi nærmere retningslinjer om gjennomføringen av etterforskningsplikten.

Komiteen er videre kjent med at Riksadvokaten de siste årene har engasjert seg aktivt og direkte i arbeidet med å øke oppmerksomheten og styrke politiets og påtalemyndighetens innsats i etterforskningen av saker der små barn påføres varige skader og barn dør som følge av vold. Det er svært viktig å forbedre barns rettssikkerhet i Norge, og komiteen imøteser en ytterligere styrking av etterforskningen i saker om alvorlig mishandling og grov vold mot barn – også når barnet ikke dør av skadene det er påført, og uavhengig av om barnet er under eller over 3 år.”

3. Gjeldende rett

3.1 Etterforskning

3.1.1 Innledning – en oversikt

Politiet etterforsker i tre ulike situasjoner: I noen tilfeller skal politiet iverksette etterforskning selv om det *ikke* er grunn til mistanke om straffbare forhold, se nærmere i punkt 3.1.3. Hovedregelen er imidlertid at etterforskning iverksettes når det er ”rimelig grunn til å undersøke” om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige, jf. punkt 3.1.2.

Dersom det foreligger *kvalifisert mistanke* (for eksempel ”skjellig grunn til mistanke”) om straffbare forhold, kan politiet etter nærmere vilkår etterforske ved bruk av tvangsmidler som ransaking og gransking, se punkt 3.1.4. Etterforskningen utføres av politiet, og påtalemyndigheten har ansvaret for at etterforskningen skjer i samsvar med lov og instruks, se straffeprosessloven § 67 første ledd, jf. påtaleinstruksen § 7-5.

Før politiet iverksetter etterforskning, kan det være nødvendig med enkle, mindre omfattende undersøkelser for å avklare om det er rimelig grunn til å sette i verk etterforskning. Det kan for eksempel være å undersøke om et tips har noe for seg ved å utrede om vedkommende var på arbeid på det aktuelle tidspunktet, er registrert i straffe- eller etterretningsregisteret osv.

3.1.2 Etterforskning ved ”rimelig grunn til å undersøke”

Straffeprosessloven § 224 angir vilkårene for når politiet kan foreta etterforskning. Bestemmelsens første ledd lyder:

”Etterforskning foretas når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige.”

Riksadvokaten har i rundskriv 22. desember 1999 (3/1999) om etterforskning utdypet kravet til rimelig grunn (rundskrivets punkt III). I ”rimelig grunn” ligger et generelt krav til saklig begrunnelse for å sette i gang etterforskning, en vurdering av hvor sannsynlig det er at et straffbart forhold foreligger og en proporsjonalitetsvurdering. Det er understreket i punkt III.3 (side 6) at i sannsynlighetsvurderingen inngår en bedømmelse av graden av mulighet/sannsynlighet for at det foreligger et straffbart forhold, og at det skal mindre til for å foreta etterforskning hvor det er sannsynlig at straffbart forhold foreligger enn hvor dette framstår som en noe fjern mulighet. Hvilken sannsynlighet som bør kreves, vil variere med hvor alvorlig det straffbare forholdet er (proporsjonalitetsvurderingen). Formålet med etterforskningen er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for blant annet å avgjøre spørsmålet om tiltale og å forberede rettens behandling av spørsmålet om straffeskyld og eventuelt spørsmålet om fastsettelse av reaksjon, jf. straffeprosessloven § 226 første ledd. Målet for innsamlingen er å etablere grunnlag for at påtalemyndigheten (og eventuelt senere retten) kan vurdere om en straffebestemmelse er overtrådt, og om gjerningspersonen fyller de tre øvrige hovedvilkår for straff; subjektiv skyld (forsett, uaktsomhet m.v.), tilregnelighet og at det ikke foreligger noen straffrihetsgrunn (for eksempel nødverge eller nødrett). Avgjørende for om en virksomhet er etterforskning er dens *formål*. Er siktemålet å avklare om straffbart forhold finner eller har funnet sted, og i tilfelle hvor, når og hvem som er ansvarlig, er virksomheten å anse som etterforskning. Også annen virksomhet med formål å klarlegge omstendigheter av betydning for å treffe påtaleavgjørelse eller for sakens behandling i retten, inngår i etterforskningen. Fra rundskrivet punkt III siteres:

”Den nærmere tolking av § 224 bør forankres i lovens egne ord ”rimelig grunn”. Det kreves ikke mistanke rettet mot noen bestemt person. Det ville sette altfor trange rammer om politiets virksomhet og føre til at alvorlige forbrytelser ikke kan oppklares. Heller ikke en betegnelse som ”abstrakt mistanke” i betydningen ”mistanke om straffbart forhold” gir særlig veiledning. Formuleringen i § 224 første ledd er dekkende i seg selv: ”*rimelig grunn til å undersøke...*”. Den åpner for en utpreget skjønnsmessig vurdering av om etterforskning bør foretas både i tilfeller der undersøkelsene er rent generelle og i de tilfeller det søkes opplysninger om en eller flere konkrete personer.”

Etterforskningsbegrepet er også omhandlet i Ot.prp. nr. 60 (2004–2005) om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet) kapittel 4. I punkt 4.5.3 side 43 er det understreket at selv om etterforskning iverksettes, betyr det ikke uten videre at politiet kan benytte seg av tvangsmidler.

3.1.3 Etterforskning ”selv om det ikke er grunn til mistanke om straffbart forhold”

Ved brann og andre ulykker ”kan det foretas etterforskning om årsaken selv om det ikke er grunn til mistanke om straffbart forhold”, jf. straffeprosessloven § 224

fjerde ledd. Påtaleinstruksen § 7-4 femte ledd gir anvisning på at etterforskning skal foretas ved brann og ved andre ulykker når de "har voldt alvorlig personskade eller betydelig ødeleggelse av eiendom". Unntak fra påbudet gis for ulykker som skal undersøkes av en kommisjon eller myndighet. Men også i disse tilfellene vil politiet sette i gang egen etterforskning hvis det er mistanke om at ulykken skyldes et straffbart forhold.

Forholdet mellom undersøkelser som foretas av slike kommisjoner og politiets etterforskning er omhandlet blant annet i riksadvokatens rundskriv 31. august 1973 (Del II nr. 3/1973) om brannsaker og rundskriv 30. april 1992 (Del II nr. 1/1992) om etterforskning av luftfartsulykker og -hendelser, se også riksadvokatens brev 17. august 2005 om etterforskning av vegtrafikkulykker og -uhell.

I straffeprosessloven § 67 åttende ledd, jf. påtaleinstruksen § 34-6 annet ledd er det bestemt at etterforskning skal iverksettes selv om "det ikke er grunn til mistanke om en straffbar handling", dersom noen dør eller blir alvorlig skadet som følge av politiets eller påtalemyndighetens tjenesteutøvelse, eller dersom noen dør eller blir alvorlig skadet mens de er tatt hånd om av politiet eller påtalemyndigheten.

3.1.4 Etterforskning ved kvalifisert mistanke om straffbart forhold

Dersom det foreligger kvalifisert mistanke om straffbart forhold av et visst alvor, kan politiet begjære tvangsmidler til bruk for etterforskningen, jf. straffeprosessloven fjerde del. For ransaking av et hus kreves det etter § 192 annet ledd nr. 1 at det foreligger "skjellig grunn til mistanke" om en handling som kan medføre frihetsstraff". Med "skjellig grunn til mistanke" menes at mistanken bygger på objektive holdepunkter, og det er et krav til sannsynlighetsovervekt, se Rt. 2006 side 582 avsnitt 19, jf. Rt. 1993 side 1302. Kravene til mistanke er således atskillig strengere for slike mer inngripende etterforskningskritt enn for å iverksette etterforskning, som bare krever at det foreligger "rimelig grunn til å undersøke" om det er begått straffbart forhold. Straffeprosessloven § 170 a bestemmer at et tvangsmiddel bare kan brukes når det er tilstrekkelig grunn til det, og det etter sakens art og forholdene ellers ikke er et uforholdsmessig inngrep.

3.2 Spesielt om krybbedød

De fleste vestlige land opplevde en krybbedødsepidemi fra 1970-tallet som kulminerte på slutten av 80-tallet. Fra 1980-årene har risikofaktorer som mageleie, overoppheting og røyking under svangerskapet stått i sentrum, og kunnskapen om disse risikofaktorene førte uten tvil til nedgangen i krybbedødstallene på 90-tallet. Inntil 1989 var Norge et av de landene i verden med høyest krybbedødsrate; 2,4 dødsfall per 1000 levende fødte; 142 dødsfall i 1989.

I rapporten IS-1415 "Vurdering av forslag fra Barsedødsårsaksprosjektet" er det beskrevet i punkt 3.2 om politiets etterforskning i saker om krybbedød:

”På 80-tallet ble politiet kritisert for ”lite skjønnsom åstedsgranskning og avhør” i saker med plutselig uventet spedbarnsdød. Noen uheldige episoder, også med bruk av ”blålys” og uniformering gav grunnlag for kritikk. Helsetjenesten syntes totalt fraværende ved disse tragediene, og den eneste ”oppfølgingen” familien ofte fikk, var et skjema fra politiet (Melding om avgjørelse i straffesak) der det fremgikk at saken var ”henlagt etter bevisets stilling” eller som ”intet straffbart forhold”.

Fra midten av 1980-tallet hadde politiet i Oslo endret sin praksis. Politiet avstod fra undersøkelse/avhør i hjemmet, og det ble isteden benyttet sivilkledd polititjenestemenn på sykehuset der de var sammen med barnelegen under samtalen med foreldrene.

Problemets størrelse ved slutten av 1980-tallet – hvor ¼ % av alle levende fødte spedbarn døde i krybbedød – førte til samtaler mellom Riksadvokaten, Helsedirektoratet, Landsforeningen til støtte ved krybbedød og Rettsmedisinsk institutt i Oslo, med tanke på å utarbeide bedre rutiner ved undersøkelse av dødsfallene.”

To rundskriv ble utarbeidet for å bedre rutinene. I *rundskriv IK-22/92* fra Statens helsetilsyn er det bestemt at barn, som av ukjent årsak dør plutselig og uventet, skal innlegges i barneavdeling ved nærmeste sykehus, og at vakthavende lege skal melde dødsfallet til politiet og informere de pårørende om bakgrunnen for at det er nødvendig med en slik melding ved alle tilfeller av plutselig, uventet død med ukjent årsak.

Etter riksadvokatens *rundskriv 21. november 1991 (R2420/89)* skal det normalt kreves sakkyndig likundersøkelse ved krybbedød. I rundskrivet er det gitt anvisning på at man deretter avventer det foreløpige resultatet av den rettsmedisinske obduksjonen, før det tas stilling til hvorvidt annen etterforskning skal iverksettes, med mindre det foreligger omstendigheter som i seg selv etablerer mistankegrunnlag.

I rapporten IS-1415 kapittel 8 er gjengitt om praksis:

”I praksis mottar politiet en foreløpig sammenfatning og konklusjon om omstendighetene ved dødsfallet fra obdusenten 1-2 dager etter dødstidspunktet. Dette danner grunnlag for hva politiet foretar seg videre. Men synlige skader på barnet, manglende samsvar mellom skadens karakter og oppgitt skademekanisme, påfallende oppførsel hos foreldrene, andre særlige omstendigheter rundt dødsfallet, opplysninger om tidligere voldsutøvelse/barnevernsaker/husbråk m.v., kan danne grunnlag for full etterforskning fra politiet på et tidligere tidspunkt. Den endelige sammenfatning og konklusjon fra obduksjonen, mottar politiet etter ca. 2-3 måneder.”

3.3 Særlig om undersøkelser på steder hvor personer finnes omkommet

Det følger av politiloven § 12 tredje ledd at politiet har adgang til å *ta seg inn* på steder for å ettersøke bortkomne eller hjelpe syke, tilskadekomne eller andre som er eller antas å være ute av stand til å ta vare på seg selv når omstendighetene gir grunn til å frykte at vedkommendes liv eller helse kan være truet. Det samme gjelder hvis det er behov for å undersøke om en person er død, for eksempel fordi ingen har oppnådd kontakt med vedkommende over langt tid.

For at politiet skal ha adgang til å *ransake* boligen hvor en person er funnet død (uansett alder), kreves at lovens vilkår for bruk av et slikt tvangsmiddel (blant annet skjellig grunn til mistanke om straffbart forhold) er oppfylt, og den nødvendige prosedyre er fulgt, se straffeprosessloven §§ 192 flg.

Når politiet rykker ut til hus fordi de blir varslet om at noen har dødd, vil de som regel bli sluppet inn *frivillig* av dem som bor i huset. Selv om de pårørende slipper inn politiet frivillig, har politiet ikke adgang til å *ransake* huset uten at lovens vilkår for bruk av et slikt tvangsmiddel (blant annet skjellig grunn til mistanke om straffbart forhold) er oppfylt, og den nødvendige prosedyre er fulgt. Sakkyndig *gransking* av hus eller annet privat område kan skje når vilkårene for ransaking eller annen undersøkelse etter reglene i straffeprosessloven kapittel 15 er oppfylt, jf. straffeprosessloven § 156.

Etter straffeprosessloven § 202 kan undersøkelser i etterforskningsøyemed ”på sted av annen art enn nevnt i § 192” (det vil si steder som ikke kan betegnes som bolig, rom eller oppbevaringssted), foretas uten samtykke av eier eller besitter etter beslutning av retten, påtalemyndigheten, eller (om det er fare ved opphold) tjenestemann i politiet. For å sikre bevis, kan påtalemyndigheten eller i påtrengende tilfelle politiet, stenge bygning eller rom, sperre av bestemt område, forby flytting av bestemte ting, eller ta liknende forholdsregler, jf. straffeprosessloven § 216.

Forskrift 22. juni 1990 nr. 3963 (politiinstruksen) § 10-3 oppstiller regler for politimannens plikter og opptreden på åstedet for en straffbar handling. Politiinstruksen § 10-6 har regler om politiets oppgaver ved likfunn. Politiet plikter å ta hånd om lik som blir funnet og har ansvaret for at liket blir identifisert, og skal ”uten opphold [...] bringe klarhet i de omstendigheter som kan være egnet til å kaste lys over dødsårsaken.”

3.4 Meldeplikt til politiet ved dødsfall

Leger har plikt til å melde fra til politiet hvis det er grunn til å tro at et dødsfall er ”unaturlig”, jf. *lov om helsepersonell § 36*. Dette er blant annet eksemplifisert ved at dødsfallet har ukjent årsak og døden har inntrådt plutselig og uventet, se forskrift 21. desember 2000 nr. 1378 om leges melding til politiet om unaturlig dødsfall § 2 første ledd siste strekpunkt. Når spedbarn eller små barn dør plutselig og uventet, vil dette regelmessig være å anse som unaturlig og politiet vil således motta melding om dødsfallet fra lege.

Straffeprosessloven § 227 bestemmer at den som har plikt til å melde et dødsfall, straks skal underrette politiet dersom vedkommende har ”grunn til mistanke om at døden er voldt ved en straffbar handling”.

3.5 Sakkyndig likundersøkelse

Sakkyndig likundersøkelse skal etter straffeprosessloven § 228 foretas når det er ”grunn til mistanke om at noens død er voldt ved en straffbar handling”.

Bestemmelsens annet ledd gir også myndighet til å foreta slik undersøkelse i andre tilfeller. Påtaleinstruksen kapittel 13 gir nærmere anvisning på når sakkyndig likundersøkelse skal foretas. Etter § 13-2 bør slik undersøkelse foretas når ”dødsårsaken er uviss og døden har inntrådt plutselig og uventet”, jf. også Riksadvokatens rundskriv 21. november 1991 (R2420/89) omtalt i punkt 3.2.

4. Obligatorisk tilbud om dødsstedsundersøkelse i regi av helsetjenesten

4.1 Innføring av tilbud om dødsstedsundersøkelser ved brå og uventet barnedød

Helse- og omsorgsdepartementet arbeider med å få startet opp en ordning hvor de pårørende til barn mellom null og tre år som dør plutselig og uventet, skal få tilbud om en frivillig dødsstedsundersøkelse, se St.prp. nr. 67 (2008–2009) og Innst. S. nr. 355 (2008–2009). Dette er en videreføring av Barnedødsprosjektet som ble gjennomført i 2001-2004. Ansvar for dette arbeidet er lagt til Nasjonalt folkehelseinstitutt som har inngått avtale med Rettsmedisinsk institutt om den praktiske gjennomføringen. Målsettingen er å starte opp ordningen 1. november 2010. Ordningen er beskrevet slik i brev 30. juni 2010 til Justisdepartementet fra Helse- og omsorgsdepartementet:

”Formålet med en dødsstedsundersøkelse i regi av helsetjenesten er å fastslå dødsårsaken. Helsetjenesten har tradisjon for at også post-mortem undersøkelser som er nødvendige for å fastslå dødsårsaken ansees som en del av behandlingen og opplysningene legges inn i journalen, både primærjournalen og i journalen til ev. spesialinstans. Teamet rundt dødsstedsundersøkelsen ansees i dette tilfelle for en slik spesialinstans som er landsdekkende. Teamet lokaliseres til Rettsmedisinsk institutt og lederen av dette teamet blir databehandlingsansvarlig for opplysningene.”

I Helse- og omsorgsdepartementets brev 23. desember 2008 er det også fremhevet at formålet med ordningen er å bygge opp kunnskap for å kunne forebygge krybbe- og spedbarnsdød, og at gjennomført dødsstedsundersøkelse er en forutsetning for bruk av diagnosen ”Sudden Infant Death Syndrome”, krybbedød.

Undersøkelsene skal utføres av et team med både helsefaglig og politifaglig kompetanse, men være uten bindinger til politiet. Det skal være et obligatorisk tilbud om undersøkelse fra helsemyndighetenes side, men gjennomføringen avhenger av de pårørendes frivillige og informerte samtykke. Dette samtykket kan når som helst trekkes tilbake, og teamet vil da avslutte sine undersøkelser. Undersøkelsen av dødsstedet skal helst foretas innen 48 timer etter dødsfallet.

Før de pårørende tar stilling til om de skal samtykke til dødsstedsundersøkelsen, skal de informeres om formålet med den, om praktiske forhold ved gjennomføringen samt at observasjoner og funn vil bli nedtegnet i avdødes journal. Videre skal de informeres om de alminnelige regler som kommer til anvendelse når barn dør plutselig og uventet. Det innebærer at foreldrene skal informeres om at politiet alltid blir underrettet når det er grunn til å tro at

dødsfallet er ”unaturlig”, jf. punkt 3.4, og at politiet vil be om sakkyndig likundersøkelse av barnet, jf. punkt 3.5.

Selv om det klare utgangspunkt er at teamet har taushetsplikt også i forhold til politiet må foreldrene informeres om at observasjoner og funn fra dødsstedsundersøkelsen og som registreres i barnets journal, etter omstendighetene likevel kan bli gitt til politiet.

Det følger av helsepersonelloven § 24 at taushetsplikt ikke er til hinder for at opplysninger om en avdød gis videre dersom ”vektige grunner” taler for det. I vurderingen av om opplysninger skal gis, skal det tas hensyn til avdødes antatte vilje, opplysningenes art og de pårørendes og samfunnets interesser. Samfunnets interesser kan for eksempel være interesser politi og påtalemyndighet skal ivareta, som i dette tilfellet vil være etterforskning av mulige straffbare forhold.

Det følger av helsepersonelloven § 36 fjerde ledd at legen, dersom det er iverksatt etterforskning ”for å avklare om døden er voldt ved straffbar handling”, skal gi retten opplysninger av betydning for oppklaring av saken, dersom retten ber om det.

4.2 Undersøkelser av dødssted ved plutselig og uventet barnedød i andre land

4.2.1 Bakgrunn

I brev 23. desember 2008 ba Helse- og omsorgsdepartementet om at Justisdepartementets lovavdeling vurderte en skissert ordning med dødsstedsundersøkelse ved plutselig og uventet barnedød i forhold til Grunnloven § 102 og Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 8. Det ble blant annet vist til Innst. S nr. 11 (2008–2009) side 46 der Helse- og omsorgskomiteen ba regjeringen utrede de grunnlovsmessige sidene av en ordning hvor foreldrene ikke kan takke nei til et tilbud om undersøkelse av dødsstedet.

I tolkingsuttalelse 4. mars 2009 fra Justisdepartementets lovavdeling ble det uttalt på at det er tvilsomt om en tvungen ordning (det vil si en ordning som foreldrene ikke kan motsette seg blir gjennomført) med dødsstedsundersøkelse, er forenlig med Grunnloven § 102 som bestemmer at ”Hus-Inkvisitioner” ikke må finne sted ”uten i kriminelle Tilfælde”.

I Innst. 163 S (2009–2010) ble det uttalt på side 2:

”Komiteen er gjort oppmerksom på at land som Storbritannia har obligatorisk dødsstedsundersøkelse. En obligatorisk ordning der behovet for helsemessig kunnskap om årsaker til plutselig barnedødsfall kombineres med behovet for avdekking av kriminelle handlinger, er ideelt sett å foretrekke.”

Komiteens flertall ba derfor regjeringen om å undersøke hvordan ordningen med dødsstedsundersøkelser organiseres i andre land, og orientere Stortinget i egnet form om dette. Flertallet uttalte at inntil resultatet av en slik undersøkelse

foreligger, la de til grunn at en obligatorisk ordning der formålet også er å avdekke eventuelle straffbare forhold, vil være i strid med Grunnloven § 102.

4.2.2 Henvendelse til Norden, Frankrike, Nederland, Storbritannia og Tyskland

Departementet henvendte seg i brev 22. mars 2010 til Justitsministeriet i Danmark, Justitieministeriet i Finland, Doms- og kirkeministeriet i Island og Justitiedepartementet i Sverige med spørsmål om hvorvidt det i disse landene blir gjennomført tvungne dødsstedsundersøkelser når barn dør plutselig og uventet uten at det foreligger mistanke om straffbart forhold, og i tilfelle hvordan forholdet til Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 8 er vurdert.

I brev 25. mars 2010 ble en tilsvarende henvendelse sendt til det engelske, franske, nederlandske og tyske justisdepartementet.

Redegjørelsene fra Danmark, Finland, Island, Sverige, Storbritannia og Tyskland viser at ingen av disse landene gjennomfører obligatoriske (tvungne) dødsstedsundersøkelser ved plutselig og uventet barnedød uten at det foreligger mistanke om straffbart forhold. Nederland skal utarbeide en ordning for å styrke undersøkelsene av plutselig og uventet barnedød, men de nærmere elementene i ordningen er fremdeles under arbeid. Per 21. oktober er det ikke mottatt svar fra Frankrike.

Nedenfor gis et utdrag av de innhentede svarene, i tillegg følger kopier av alle svar som vedlegg til høringsnotatet.

4.3 Redegjørelser fra de nordiske landene

Danmark

Justitsministeriet svarte i brev 21. september 2010:

”Justitsministeriet kan i den forbindelse opplyse, at der ikke findes særlige regler i den danske lovgivning om spædbørnsdødsfald, hvorfor sådanne dødsfald behandles efter de generelle regler om ligsyn og obduktion, som findes i sundhedslovens afsnit XIII.

Det følger af sundhedslovens § 178, at der foretages ligsyn af en læge til afgørelse af, om dødsfald er indtrådt. Ved ligsynet skal dødsteget iagttages, og dødsårsag og dødsårsag så vidt muligt fastslås.

I sundhedslovens § 179 nævnes nogle situationer, hvor den læge, der tilkaldes i anledning af dødsfald, skal give indberetning til politiet, herunder når døden er indtrådt pludseligt og ikke er forudset af lægefaglige grunde (nr. 3), og når det i øvrigt ikke med sikkerhed kan udelukkes, at dødsfaldet skyldes et strafbart forhold, selvmord eller ulykkestilfælde eller dødsfaldet af andre grunde skønnes at have politimæssig interesse (nr. 7).

Det følger af sundhedslovens § 180, at der som hovedregel altid iværksættes retslægeligt ligsyn i de tilfælde, der er nævnt i § 179. Da et spædbørnsdødsfald i hjemmet som udgangspunkt aldrig kan udelukke ovennævnte tilfælde, vil et retslægeligt ligsyn som udgangspunkt altid finde sted. I den forbindelse vil politiet tillige foretage en afhøring af de nærmeste pårørende med henblik på at klarlægge dødsårsagen og dødsårsagen.”

Finland

Justitieministeriet svarte i brev 26. april 2010:

”Utredande av dödsorsak

Enligt finsk lag ska dödsfall alltid anmälas till polis eller läkare. I de fall då en person inte behandlats av läkare, eller om personen har avlidit överraskande, ska polisen utreda dödsorsaken. Detta betyder inte att man misstänker något brott. Utredningen sker oavsett den avlidnes ålder. Polisen avgör om vidare utredning av dödsorsaken ska göras genom rättsmedicinsk obduktion.

Polisen tillkallas således i praktiken alltid då en person avlider t.ex. hemma. I praktiken tillkallas polisen ofta av räddningstjänsten. Polisen har med stöd av polislagen rätt att få tillträde till en bostad då man misstänker att en person har avlidit.

Rätten att få tillträde till en bostad i samband med dödsfall har inte ansetts problematisk. Enligt grundlagens 10 § har var och en rätt till hemfrid. Enligt 10 § 3 moment kan genom lag bestämmas om åtgärder som ingriper i hemfriden och som är nödvändiga för att de grundläggande fri- och rättigheterna ska kunna tryggas eller för att brott ska kunna utredas.

Enligt grundlagsutskottets praxis kan man begränsa en grundrättighet under vissa förutsättningar; begränsningen skall vara snäv, den skall vara precist formulerad i lag och den skall uppfylla ett godtagbart syfte. Ytterligare krävs att begränsningen inte är oproportionerlig i förhållande till sitt syfte. Stadgandet i polislagens 15 § uppfyller dessa kriterier.

Praxis i Finland gällande begränsning av grundrättigheterna i grundlagen motsvarar i hög grad stadgandena i Europakonventionen och Europadomstolens praxis. Enligt justitieministeriets uppfattning uppfyller polislagens 15 § även Europakonventionens krav.

Nedan återges kortfattat de centrala lagrummen:

Lag om utredande av dödsorsak (459/1973)

Enligt 1 § (11.12.2009/1065) lagen om utredande av dödsorsak ska dödsfall genast anmälas hos läkare eller polisen.

För utredande av dödsorsak skall polisen verkställa undersökning,

- 1) då det icke är känt, att döden förorsakats av sjukdom, eller då den avlidne icke under sin sista sjukdom behandlats av läkare;
- 2) då döden förorsakats av brott, olycksfall, självmord, förgiftning, yrkessjukdom eller vårdåtgärd eller då det är anledning att befara, att döden föranletts av någon sådan orsak; eller
- 3) då dödsfall eljest inträffat överraskande.

Vid undersökningen skall läkares bistånd vid behov anlitas (lagens 7 §).

Framgår i 7 § avsedda omständigheter vid medicinsk obduktion, skall den läkare som utför obduktionen omedelbart underrätta polisen om saken (lagens 8 §).

Kan dödsorsaken icke fastställas på basen av den läkares utlåtande, som verkställt yttre likbesiktning, och av andra vid undersökningen framkomna omständigheter, skall rättsmedicinsk obduktion verkställas innan den avlidne får begravas eller liket överlåtas

till universitet eller annan högskola i och för medicinsk undervisning eller forskning (lagens 9§).

Förordnandet om verkställande av rättsmedicinsk obduktion ges av chefen för polisinrättningen eller chefen för centralkriminalpolisen eller av en av dem utsedd polis inom befälet, av en åklagarmyndighet, en domstol eller Institutet för hälsa och välfärd (lagens 10 §).

Förordning om utredande av dödsorsak (948/1973)

Dödsfall skall ofördröjligen anmälas i första hand hos den läkare, som har behandlat den avlidna under hans sista sjukdom, eller hos läkare vid hälsovårdscentralen eller hos polisen på dödsorten (förordningens 1 §).

Besluter polisen att i 7 § lagen om utredande av dödsorsak avsedd undersökning för utredande av dödsorsak ej skall verkställas, skall polisen anmäla dödsfallet hos ovan i 1 § avsedd läkare (förordningens 2 §).

Polislagen (493/1995)

I syfte att bistå någon, finna en försvunnen person eller utreda ett dödsfall har en polisman rätt att få tillträde till en bostad eller en annan plats och där företa behövlig husrannsakan, om det är skäl att befara att någon befinner sig i livsfara, att hans hälsa hotas, att han fallit offer för ett brott eller en olyckshändelse eller om han annars kan förmodas vara i behov av omedelbar hjälp eller kan förmodas ha avlidit (lagens 15 §).”

Island

Justits- og Menneskerettighedsministeriet oplyste i brev 31. mai 2010:

”Enligt Islands straffprocesslag nr. 88/2008, artikel 52(2), ska polisen undersöka alla dödsfall, försvunna personer och andra olyckor, även om det inte finns anledning att anta att ett brott har begåtts. Enligt denna artikel ska polisen undersöka samtliga fall av plötslig och oväntad död av späd- eller småbarn, t.ex. när barnets sjukdomshistoria eller förhållandet på fyndplatsen inte kan förklara dödsfallet. Om den avlidnes anhöriga, t.ex. föräldrar, nekar tillgång till huset eller fyndplatsen, kan polisen söka samtycke hos domstol, jfr. kapitel XV i straffprocesslagen.

Undersökning av liket sker i samarbete med en utnämnd överläkare från den lokala vårdcentralen eller en annan läkare som nomineras av överläkaren, och / eller rättsläkare enligt beslut av polisen. Om dödsorsaken inte kan fastställas genom rättsmedicinsk likbesiktning skall undersökningen göras i form av rättsmedicinsk obduktion, jfr. artikel 87 i straffprocesslagen. Om inget samtycke fås av den avlidnes anhöriga eller andra närstående personer skall domstol ta beslut om rättsmedicinsk obduktion. En rättsmedicinsk obduktion får därför genomföras, även om åtgärden strider mot de närståendes inställning.

Personalen som undersöker dödsfallet är erfarna och utbildade som poliser eller kriminalinspektörer. Rättsmedicinsk undersökning skall utföras av arbetserfarna läkare, ofta utbildade som husläkare. Läkaren som genomför rättsmedicinsk obduktion skall vara specialiserad i patologi.”

Sverige

Det svenske justisdepartementet ga en redegjørelse i brev 27. april 2010:

”Enligt Socialdepartementet finns det inom hälso- och sjukvården inga nationella riktlinjer som säger att det ska genomföras undersökning av platsen för dödsfallet, när ett späd- eller småbarn plötsligt och oväntat dött.

I Sverige handläggs plötsliga och oväntade dödsfall på spädbarn eller småbarn på samma sätt som andra dödsfall. Det betyder att det döda barnet skickas på obduktion för att klargöra orsaken till dödsfallet. Om det därigenom, eller av någon annan anledning, uppstår misstanke om att ett brott begåtts tas beslut om att inleda förundersökning. En självklar del i en sådan förundersökning är husrannsakan och undersökning av platsen för dödsfallet.”

4.4 Nederland

I brev 3. juni 2010 fra Ministerie van Justitie ble det opplyst at det i Nederland er iverksatt et arbeid for å innføre en ordning som skal bidra til å fastslå dødsårsak til barn under 18 år som dør uventet. Fra brevet gjengis:

”Establishing the cause of death and charting the circumstances and factors that had caused the death will make it possible to draw a substantiated conclusion concerning the nature of the death: a natural or an unnatural death. Further investigation also makes it possible to discover causes of death related to child abuse and neglect. This procedure has a neutral, non-judicial character and will have its legal basis in an amendment of Dutch legislation, namely the Dutch Burial and Cremation Act. This procedure concerns cases in which there is no suspicion of a crime nor a suspicion of an unnatural death. If the parents do not consent to the performance of the procedure, alternative consent may be obtained from the courts. The procedure is performed by medical specialists.”

4.5 Storbritannia

I brev 20. juli 2010 opplyste Ministry of Justice at hvilke undersøkelser som blir iverksatt ved et barns død, er avhengig av hvorvidt det foreligger mistanke om straffbart forhold. Myndighetene vil kun undersøke dødsstedet dersom det foreligger mistanke om straffbare forhold. Fra brevet gjengis (notehenvisninger er utelatt):

”Cases in which there is no suspicion of a criminal act

The Children Act 2004 places a statutory requirement on local authorities in England to set up Local Safeguarding Children Boards (LSCBs). One of the functions of LSCBs is to review the deaths of all children who are normally resident in their area. This function is set out in Regulation 6 of the Local Safeguarding Children Boards Regulations 2006; it became mandatory in April 2008, although LSCBs had been able to do this since 2006. Chapter 7 of the 2010 Government publication *Working Together to Safeguard Children* sets out the guidance to be followed by LSCBs.

There are two interrelated processes for reviewing child deaths, for which *Working Together to Safeguard Children* sets out detailed guidance:

- a rapid response by key professionals working together to enquire into and evaluate every unexpected child death; and
- an overview of all child deaths undertaken by a panel of professionals under the auspices of the LSCB.

The latter child death review will take evidence from those people who were involved in the care of the child immediately before and at the time of death. Other sources may include the coroner (who has a statutory duty to inquire into violent or unnatural deaths and sudden

deaths of unknown cause). There would not be a search of the place of death as there is no suspicion of criminal activity.

The key objectives of reviewing all child deaths are learning, improvement and change in order to improve the health, safety and well being of children and to reduce the future incidence of preventable child deaths. The reviews focus on learning lessons and are intended neither to establish the cause of death nor to place blame for the death on individuals.

The members of the LSCB consists of senior members from different services and agencies in the local area, including the independent and voluntary sectors. This could include professionals able to contribute to the discussion of certain types of death, such as for example a fire fighter for deaths involving house fires. In addition, the Board receives input from experts, including for example the designated nurse or doctor.

Cases in which there is suspicion of a criminal act

In the case of a suspicious or unexpected death, a criminal investigation would take place in addition to the Child Death Review. The agencies involved in the two investigations are obligated to share information where appropriate.

Where there is suspicion of criminal activity, an examination of the crime scene will take place. This examination will be conducted by the police, who are the only agency within the UK that has the authority to search an individual's property.

The police must ask the owner of the property (usually the child's parents) for permission to search the property before doing so. If the owner refuses to allow the police to search the property, the police can exercise powers under common law, or under the Police And Criminal Evidence Act 1984. The police are required to apply for a search warrant, which if obtained permits the Police to enter the property.

In general the police do not have the right to enter a person's house or other private premises without their permission or a warrant. However, they can enter without a warrant:

- when in close pursuit of someone who has committed, or attempted to commit, a serious crime;
- to quell a disturbance;
- if they hear cries for help or of distress; or
- to enforce an arrest warrant.

Although the police have no power to search premises without a warrant unless they have obtained the permission of the person concerned, they may do so where the delay caused by obtaining a warrant would be likely to defeat the ends of justice; this may include, for example, the risk that evidence will be destroyed or removed.

A search warrant authorises the police to enter premises on one occasion only."

4.6 Tyskland

Bundesministerium der Justiz opplyste i brev 9. august 2010 at det ikke eksisterer noen føderale regler som krever undersøkelse av dødsstedet ved brå og uventet barnedød. Ved ikke-kriminelle tilfeller av brå og uventet død vil kompetansen til å fastsette slike regler tilfalle delstatene. Det ble videre uttalt:

"The German Constitution, the *Grundgesetz*, determines in its Article 13 paragraph 1 the inviolability of the home. Searches may be authorised only by a judge or, when time is of the essence, by other authorities designated by the laws" (s. paragraph 2). "Searches" means the purposive searching by governmental authorities for subjects or objects or the

examination of facts (fact-finding) hid by the owner. The latter would describe the situation of a coercive scene-of-death investigation in case of sudden death of small children where official authorities enter the home against the owner's will. Searches are by Constitution only allowed in the manner described by the laws. It is not explicitly stated in Article 13 of the *Grundgesetz* that searches of homes are only admissible in the case of the suspicion of a criminal offence, although it is the condition of acoustical surveillance of homes (s. paragraph 3). The searching of somebody's home, however, is a profound interference with basic rights which can only be justified by the protection of fundamental interests, e.g. the protection of life or criminal justice. Also, it needs the rigorous compliance with the principle of proportionality. Therefore, the searching of somebody's home by official authorities without any suspicion of a criminal offence would be very questionable regarding the constitutional protection of the inviolability of home. In our view, the same principles apply to article 8 of the European Convention on Human Rights."

5. Departementets vurdering

Regjeringen har satt i verk en rekke tiltak for å forebygge vold i nære relasjoner. Det er svært viktig at overgrep og vold mot barn oppdages, etterforskes og straffeforfølges. Parallelt med det pågående arbeidet for å forebygge og avverge vold mot barn, foreslås det nå tiltak som skal styrke etterforskningen av de sakene hvor barn dør som følge av straffbare forhold. Forslaget om innføring av ubetinget etterforsningsplikt når barn dør brått og uventet vil styrke barns rettsvern. Politiet blir pålagt å foreta undersøkelser i alle tilfeller der et barn har dødd plutselig og uventet – ikke bare i de tilfellene hvor politiet umiddelbart finner grunn til å iverksette etterforskning fordi det foreligger rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbare forhold som forfølges av det offentlige. Formålet med den foreslåtte undersøkelsesplikten er å tydeliggjøre at politiet også i saker hvor det ikke er grunn til å mistenke at barnets dødsfall skyldes et straffbart forhold, likevel skal iverksette nærmere undersøkelser. Departementet understreker imidlertid at terskelen for å iverksette etterforskning når barn dør plutselig og uventet, allerede etter gjeldende rett er lav.

Departementet foreslår at etterforsningsplikten skal gjelde alle barn under 18 år. Barn har krav på et særlig vern, og plutselige og uventede dødsfall hos barn bør uavhengig av alder være gjenstand for nærmere undersøkelser for å sikre at eventuelle straffbare forhold blir oppdaget og iverkført.

En etterforskning vil i mange tilfeller kunne slå fast at dødsfallet ikke skyldes noe straffbart, og dette vil kunne oppleves som en lettelse for foreldrene og andre nærstående. På denne måten kan man unngå at det oppstår mistanke på et senere tidspunkt.

Departementet foreslår at det i straffeprosessloven innføres en adgang til å foreta etterforskning uavhengig av mistanke når barn dør plutselig og uventet, og at denne kombineres med en plikt i påtaleinstruksen til å foreta slik etterforskning. Riksadvokaten kan gi nærmere instruks om gjennomføringen av etterforskningen i disse tilfellene.

Departementet understreker at vilkårene for å foreta inngripende etterforskningskritt ikke endres gjennom dette forslaget. For at politiet skal ha adgang til å ransake en bolig, ta beslag eller lignende, må straffeprosesslovens vilkår være oppfylt, i første rekke at det er skjellig grunn til å mistanke om straffbare forhold, jf. punkt 3.1.4.

6. Forholdet til helsetjenestens dødsstedsundersøkelser

Når et barn mellom null og tre år dør plutselig og uventet, vil de pårørende fra 1. november 2010 få tilbud om dødsstedsundersøkelser gjennomført av et helseteam, se nærmere punkt 4.1. Tilfellene hvor slikt tilbud vil bli gitt, er de typiske krybbedødtillfellene, hvor det ikke er noen ytre omstendigheter som peker mot at noe straffbart er årsaken til dødsfallet. Formålet med dødsstedsundersøkelsen er et annet enn formålet med politietterforskning. Politiets hovedformål ved etterforskning vil være å avklare om det er begått en straffbar handling som direkte ledet til barnets død.

Departementet legger til grunn at helseteamene kan gjennomføre dødsstedsundersøkelsene samtidig med at politiet iverksetter etterforskning. Vilråene for ransaking, jf. straffeprosessloven kapittel 15, og for gransking av hus, jf. straffeprosessloven § 156 foreslås ikke endret, og det må derfor foreligge skjellig grunn til mistanke om straffbart forhold før politiet kan foreta en ransaking eller gransking av dødsstedet.

I tilfeller hvor foreldrene får tilbud om gjennomføring av dødsstedsundersøkelser samtidig som det iverksettes etterforskning etter forslaget her, kan det være behov for at forholdet mellom politiets arbeid og helsemyndighetenes arbeid klarlegges nærmere – for eksempel i instruks fra riksadvokaten, som utarbeides etter at forholdet har vært drøftet i møter mellom påtalemyndighet og helsemyndigheter.

7. Utformingen av ny bestemmelse

7.1 Plassering

Straffeprosessloven § 224 første ledd inneholder hovedregelen om politiets plikt til å foreta etterforskning. I annet til fjerde ledd er det tatt inn bestemmelser som utvider denne plikten når lovbrudd er begått av personer under den kriminelle lavalder, og innfører etterforskningsadgang når lovbrøtteren er under 12 år og ved brann og andre ulykker.

I fjerde ledd, som omhandler brann og andre ulykker, gis politiet adgang til å foreta etterforskning selv om det ikke foreligger mistanke om straffbart forhold.

Departementet mener det er naturlig å innta den nye bestemmelsen i straffeprosessloven § 224, som en utvidelse av det fjerde leddet.

7.2 Nærmere om omfanget av etterforsningsplikten

De typiske krybbedødstilfellene oppstår når avdøde er inntil tre år. Samtidig kan barn i denne alderen være særlig utsatt for vold eller omsorgssvikt, som ikke nødvendigvis gir seg utslag i synlige, ytre skader. Små barn vil også kunne mangle språk, og de kan ha begrenset kontakt med andre enn primæromsorgspersonene. Når dødsfallet ikke kan forklares ut fra barnets sykehistorie, det ikke foreligger synlige skader og dødsfallet kan forveksles med et naturlig dødsfall, kan det være vanskelig for politiet tidlig å ta stilling til om dødsfallet kan skyldes noe straffbart slik at det bør iverksettes etterforskning. Det er i disse tilfellene det er størst behov for en etterforsningsplikt, slik at det er minst mulig fare for at straffbare forhold ikke blir oppdaget, etterforsket og irettført. Men også når barn over tre år dør, er det mulighet for at skader som skyldes vold eller annen omsorgssvikt, ikke fanges opp eller blir tilskrevet ulykker i forbindelse med lek, fall eller lignende. Departementet vurderer det derfor som nevnt slik at etterforsningsplikten bør gjelde for alle tilfeller der barn under 18 år dør plutselig og uventet. At det blir en automatikk med hensyn til etterforskning i alle disse sakene, vil formentlig bety at etterforskningen blir mindre belastende for foreldre til barn som dør i krybbedød. Den iverksettes uavhengig av mistanke om straffbare forhold.

Departementet ser det videre som tilstrekkelig at bestemmelsen i straffeprosessloven utformes som en kompetanseregel, og at denne suppleres med en bestemmelse i påtaleinstruksen. Her bør det fremgå at etterforskning alltid skal foretas når barn dør plutselig og uventet. Dette vil tilsvare reglene for etterforskning ved brann og andre ulykker. Et barns død må karakteriseres som plutselig og uventet der dødsfallet ikke kan forklares av barnets sykehistorie eller av forhold på dødsstedet. Dersom et barn dør i en ulykke, vil dødsfallet etter gjeldende regler være undergitt etterforskning.

Slik forslaget er utformet, vil etterforsningsplikten gjelde i ethvert tilfelle. Det kan imidlertid ikke utelukkes at det finnes situasjoner der en etterforskning ikke fremstår som hensiktsmessig. Departementet ber derfor om høringsinstansenes syn på om det vil kunne foreligge situasjoner og typetilfeller hvor barn dør plutselig og uventet, som – hensett til formålet med innføringen av etterforsningsplikten – vil kunne være av en slik art at de ikke bør omfattes av etterforsningsplikten.

Det vil fortsatt kreves skjellig grunn til mistanke om straffbart forhold for å foreta inngripende etterforskingsskritt, herunder ransaking av bolig og gransking. Etterforsningsplikten vil imidlertid øke sannsynligheten for at mistanke vekkes i tilfellene hvor det uventede dødsfallet faktisk skyldes et straffbart forhold, og uten at politiet behøver å avvente det foreløpige obduksjonsresultatet.

7.3 Henleggelse

I riksadvokatens rundskriv 21. november 1991 (R2420/89) er det bestemt at dersom obduksjon etter krybbedød ikke avdekker mistenkelige forhold, skal de rettsmedisinske sakkyndige melde obduksjonsresultatet direkte til sykehuset, som har ansvar for å varsle de nærmeste. For å unngå følelsesmessige påkjenninger er det også bestemt at det i disse tilfellene ikke skal sendes melding til de pårørende

om at saken er henlagt fordi det ikke foreligger straffbare forhold. Departementet reiser spørsmålet om denne unnlåtelsen av å meddele resultatet av etterforskningen bør videreføres når det innføres etterforskningsplikt i alle tilfeller der barn dør plutselig og uventet. Alternativt kan det være grunn til å vurdere å innføre en egen henleggelseskode som følge av den foreslåtte lovendringen når dødsfall har vært etterforsket uten mistanke om straffbart forhold.

7.4 Endring i påtaleinstruksen

Departementet foreslår at det tas inn en bestemmelse i påtaleinstruksen som statuerer en plikt til å foreta etterforskning når barn dør plutselig og uventet.

Departementet foreslår denne bestemmelsen tatt inn som et nytt sjette ledd i påtaleinstruksen § 7-4:

”Når et barn under 18 år dør plutselig og uventet skal politiet foreta etterforskning selv om det ikke er grunn til mistanke om straffbart forhold. Riksadvokaten kan gi nærmere retningslinjer om gjennomføringen og om begrensninger i plikten.”

I tillegg vil departementet presisere § 13-2, slik at det går enda klarere frem at barn som dør utenfor helseinstitusjon skal – når dødsårsaken er uviss – undergis sakkyndig likundersøkelse med mindre særlig grunner tilsier at det er ubetenkelig å unnlate slik undersøkelse.

7.5 Utkast til lovtekst

I straffeprosessloven § 224 fjerde ledd føyes til et nytt annet punktum, slik at bestemmelsen lyder:

”Ved brann og andre ulykker kan det foretas etterforskning om årsaken selv om det ikke er grunn til mistanke om straffbart forhold. Det samme gjelder når barn under 18 år dør plutselig og uventet.”

Departementet ber om høringsinstansenes syn på utkastet til lovbestemmelse.

8. Økonomiske og administrative konsekvenser

Justisdepartementet anmodet i brev 6. september 2010 riksadvokaten om bidrag for å få klarlagt økonomiske og administrative konsekvenser av forslaget. Teksten nedenfor er utarbeidet etter innspill fra riksadvokaten.

Hovedformålet med lovforslaget er å bidra til å sikre at plutselige og uventede dødsfall hos barn under 18 år undersøkes nærmere med sikte på å avgjøre om det foreligger straffbart forhold som skal forfølges av det offentlige. Målet er å forebygge vold mot barn.

Aktuelle etterforskingsskritt i saker om plutselig og uventet barnedød uten mistanke om straffbare forhold vil kunne være undersøkelse av hvorvidt det foreligger synlige skader på barnet, manglende samsvar mellom skadens karakter og oppgitt skademekanisme, påfallende oppførsel hos foreldrene, andre særlige

omstendigheter rundt dødsfallet, registersøk for å avdekke opplysninger om tidligere voldsutøvelse utøvet av en eller begge foreldre eller andre omsorgspersoner, registrerte barnevernssaker, husbråk med videre. I tillegg vil det nok være naturlig å gjennomføre avhør av de nærmeste pårørende og noen sentrale vitner. Ofte vil det trolig være hensiktsmessig at samtalen med de pårørende skjer hjemme, i alle fall om barnet døde der. Med foreldrene samtykke vil det nok også være naturlig å fotografere stedet barnet døde.

Departementet legger til grunn at politiet etter omstendighetene også i dag vil foreta enkelte av disse undersøkelsene, men da for å avklare om det er rimelig grunn til å iverksette etterforskning, jf. straffeprosessloven § 224 første ledd, rapporten IS-1415 punkt 8 og riksadvokatens rundskriv 22. desember 1999 ”Etterforskning”.

Det vil trolig være aktuelt å involvere to til tre tjenestemenn i etterforskningen. Etterforskningsinnsatsen i de sakene hvor det ikke avdekkes noe som gir grunnlag for å videreføre saken som ordinær etterforskingssak vil meget sjelden overstige en til to dagsverk samlet i hver sak. Dette vil imidlertid kunne skje i noen distrikt der det er store reiseavstander. I tillegg kommer noe etterarbeid og noe arbeid med å treffe endelig påtaleavgjørelse. Saker hvor det er en reell mulighet for at det er begått en straffbar handling overfor barnet, er meget arbeidskrevende, også om saken henlegges. Avdekking av slike forhold er formålet med forslaget, men det er usikkert forslaget vil føre til vesentlig flere saker, ettersom terskelen for å iverksette etterforskning etter gjeldende rett er lav.

Forslaget vil også kunne føre til noen flere straffesaker for domstolene, men ikke så mange at det kan forventes generelt å påvirke domstolenes saksbehandlingstid eller kreve ytterligere ressurser.

Av statistikk fra Statistisk sentralbyrå (se http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2009/helse) går det frem at det i 2008 ble registrert i alt 148 dødsfall blant barn mellom 1 og 17 år. Samme år døde 163 barn i løpet av sitt første leveår. Vel halvparten av barna under 1 år døde av lidelser oppstått i nyfødtpperioden og bortimot 30 prosent av medfødte sykdommer, og 12 barn døde i krybbedød, jf. tabellen ”Dødsfall blant barn i første leveår, etter kjønn, alderstrinn og underliggende dødsårsak. Hele landet. 2008”. Tre barn mellom 1 og fire år døde i krybbedød, femti barn mellom 1 og 17 år mistet livet i voldsomme dødsfall, 33 barn mellom 1 og 17 år døde av ondartede svulster, og 16 barn døde av medfødte misdannelser, jf. tabellen ”Dødsfall blant barn, etter kjønn, aldersgruppe og underliggende dødsårsak. 2008”. I 2008 døde i alt 311 barn under 18 år, 204 av disse var mellom 0 og 4 år. I 2009 døde 192 barn i løpet av sitt første leveår, mot 180 barn i 2007, 185 barn i 2006 og 175 barn i 2005. Siden nedgangen i antall barn som døde i krybbedød på slutten av åttitallet (i 1990 døde 428 barn under ett år), har antallet barn som dør i løpet av sitt første leveår vært nokså konstant, og ikke oversteget 200 barn siden 2001). 140 barn mellom 1 og 17 år døde i 2007, og i 2006 døde 154 barn mellom 1 og 17 år. Etter tabellen ”Dødsfall blant barn, etter kjønn, aldersgruppe og underliggende dødsårsak. 2005” døde 152 barn mellom 1 og 17 år i 2005. Av disse døde 3 barn i krybbedød, og 64 mistet

livet i voldsomme dødsfall. I hvor mange tilfeller dødsfallet var ”plutselig og uventet”, utover de tilfeller som er klassifisert som krybbedød eller symptomer ikke klassifisert andre steder, er det vanskelig å gjøre seg opp en mening om, utover at den hyppigste dødsårsaken for barn mellom 1 og 17 år er ulike sykdommer. Flere av barna under ett år døde også av tilstander og sykdommer oppstått i den perinatale periode eller av medfødte sykdommer. En stor gruppe av barn mellom ett og 17 år som dør, mister livet i såkalte ”voldsomme dødsfall”, som transportulykker, fallulykker, selvmord, og andre ytre årsaker til død – saker som det må antas at oftest etterforskes etter gjeldende regelverk.

Departementet anslår etter dette at antallet barn mellom null og 17 år som dør plutselig og uventet og uten at det foreligger mistanke om straffbart forhold til ca. 30-50 i året, men understreker at dette anslaget er skjønnsmessig.

De økonomiske og administrative konsekvensene vil være begrensede, og departementet legger til grunn at forslaget kan gjennomføres innenfor gjeldende budsjettammer.